

Стрельбіцька Н. Є.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних
відносин та міжнародної інформації
Тернопільського національного економічного університету*

Редько Т. В.

*студентка
Навчально-наукового інституту
міжнародних економічних відносин імені Б. Д. Гаврилишина
Тернопільського національного економічного університету*

Strelbitska N. E.

*PhD in Economics,
Associate Professor of International Economic Relations
and International Information Department
Ternopil National Economic University*

Redko T. V.

*Student
Bohdan Havrylyshyn Research and Development Institute of International Economic Relations
Ternopil National Economic University*

МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЄС

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES AS A FACTOR OF SOCIAL AND ECONOMIC GROWTH IN THE EUROPEAN UNION

Анотація. У статті розглянуто вплив малих та середніх підприємств на соціально-економічний розвиток країн – членів ЄС. Визначено рівень концентрації МСП на 1 000 чол. населення в країнах регіону. Використовуючи пакет IBM SPSS Statistic 19, проведено регресійний аналіз, який показав логарифмічну залежність між частками МСП у ВВП та кількістю населення країн – членів ЄС. Розглянуто роль кластерної моделі розвитку регіону як важливої передумови розвитку європейських МСП.

Ключові слова: малі та середні підприємства, мікропідприємства, ЄС, додана вартість, кластер.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток малих та середніх підприємств (далі – МСП) є одним із пріоритетних напрямів діяльності урядів багатьох розвинених країн світу. Малий та середній бізнес забезпечує робочими місцями населення, є гнучким до ринкових змін та несприятливих економічних ситуацій, вирізняється ініціативністю в технологічних новаціях та високим рівнем соціальної відповідальності. Рівень розвитку МСП є своєрідним індикатором соціально-економічного добробуту суспільства.

На сьогодні в Західній Європі МСП займає важливе місце в економіці й забезпечує соціальну стабільність, оскільки надає людям можливість самостійно вирішувати проблеми матеріального забезпечення, самостверджуватись та ефективно використовувати свою власність [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням впливу малого та середнього підприємництва на економіку країни присвячено багато доробків вітчизняних та іноземних учених. Зокрема, уваги заслуговують праці таких канадських науковців, як Д. Лана (*D. Leung*), Л.°Рісполі (*L.°Rispoli*) та Р. Чена (*R. Chan*). Їх роботи присвячені обрахунку внеску підприємств за розмірами у валовий внутрішній продукт країни. Значний внесок у дослідження географічної концентрації та доступу до фінансування суб'єктів МСП у світовому масштабі зробили такі вчені, як Х. Кушнір (*K. Kushnir*),

М.°Мірмульштайн (*M. Mirmulstein*) та Р. Рамальо (*R. Ramalho*). Важливими є праці О. Зілгалової, В. Малолітневої, О. Нестеренко, сфера дослідження яких охоплює політику сприяння МСП в аспекті нормативно-правового забезпечення в країнах Західної Європи. Проте у зазначених дослідженнях недостатньо зображено значення малого та середнього підприємництва як фактору соціально-економічного зростання країни.

Метою статті є аналіз впливу малого та середнього підприємництва в ЄС на соціально-економічний розвиток регіону.

Результати дослідження. Більшість розвинених країн світу досягли значних успіхів у соціально-економічному розвитку завдяки цілеспрямованій та виваженій державній політиці, спрямованій на підтримку та розвиток малих та середніх підприємств, які являють собою рушійною силою економіки.

Перш ніж переходити до розгляду дефініції та класифікації МСП, необхідно визначити сутність поняття «підприємство» як економічної категорії.

Згідно з визначенням Європейської Комісії (далі – ЄК), підприємством прийнято вважати будь-який суб'єкт, що займається економічною діяльністю, незалежно від його організаційно-правової форми. Таким чином, підприємствами є самозайняті особи, сімейні фірми, товариства

й об'єднання, які регулярно беруть участь в економічній діяльності.

Згідно з ЄК та методологією Інституту досліджень малого й середнього бізнесу IFM Bonn, виділяють два основні підходи до класифікації підприємств за розмірами.

Підхід ЄК до визначення МСП, який, до речі, використовується в нашому дослідженні, був затверджений Рекомендацією Європейської Комісії 6 травня 2003 р. і набув чинності з 1 січня 2005 р.

Відповідно до Рекомендації ЄК, до категорії «малі та середні підприємства (МСП)» відносяться підприємства, які відповідають таким критеріям: кількість працівників повинна становити до 250 осіб, річний дохід – до 50 млн євро та/або річний баланс – до 43 млн євро.

У свою чергу, МСП поділяються на мікро-, малі та середні підприємства (див. табл. 1) [2].

Таблиця 1

Граничні значення МСП відповідно до класифікації Європейської Комісії станом на 1 січня 2005 р.

Тип підприємства	Кількість персоналу	Річний дохід, млн євро	або	Річний баланс, млн євро
Середнє підприємство	< 250	≤ 50		≤ 43
Мале підприємство	< 50	≤ 10		≤ 10
Мікропідприємство	< 10	≤ 2		≤ 2

Підприємства, показники яких перевищують значення поданих в табл. 1 критеріїв, відносяться до великих підприємств.

Інша популярна класифікація МСП, розроблена за методологією Інституту досліджень малого й середнього бізнесу (*The Institute for SME Research, IFM*), зображена в табл. 2 [3].

Таблиця 2

Граничні значення МСП відповідно до класифікації IFM Bonn станом на 1 січня 2016 р.

Тип підприємства	Кількість працівників	Річний дохід, млн євро
Мікропідприємство	до 9	до 2
Мале підприємство	до 49	до 10
Середнє підприємство	до 499	до 50
МСП разом	менше 500	до 50

Різниця між цими двома підходами до класифікації МСП полягає у визначенні типу «середнє підприємство», куди за критерієм зайнятості ЄК відносить компанії зі штатом від 50 до 249 працівників, а IFM – від 50 до 499 працівників. Крім того, Інституту досліджень малого й середнього бізнесу не пропонує критерію поділу за річним балансом.

Малий і середній бізнес відіграє важливу роль у забезпеченні сталого соціально-економічного зростання країн – членів ЄС. Як свідчить практика, розвиток МСП значно виправдовує себе в кризових ситуаціях. Завдяки характерній еластичності до ринкових змін, швидкості освоєння нової продукції, відносній легкості проведення структурних змін на підприємстві або ж диверсифікації виробництва МСП забезпечує виведення з ринку неефективних гравців та відновлення економіки за короткий період.

Розвиток малих і середніх підприємств значною мірою пояснюється формуванням високотехнологічної економіки та посиленням інтелектуального складника у факторах виробництва. Європейські МСП демонструють високий рівень інноваційності. Вони мають значний потенціал та достатню динамічність для здійснення революційних технологічних проривів і виведення на ринок інноваційних послуг [4]. На макrorівні це проявляється у покращення суспільних або екологічних стандартів життя, впровадження нових соціально-політичних умов функціонування державного управління [5]. Використання інновацій забезпечує конкурентоспроможність підприємств у довгостроковому періоді. Таким чином, політика сприяння розвитку малого й середнього бізнесу забезпечує конкурентоспроможність регіону в цілому.

Малий та середній бізнес, а особливо мікропідприємства, тісно контактують з клієнтами, що дає їм змогу швидко реагувати на зміни в ринковому попиті. Так, МСП обслуговують вузькі сегменти ринку та підлаштовуються під специфічні вимоги конкретного споживача. Це сприяє диверсифікації товарів/послуг та високому рівні задоволення потреб суспільства. Крім того, МСП дають великому бізнесу можливість виводити непрофільні функції на аутсорсинг.

Розглянемо стан розвитку малого й середнього бізнесу та його вплив на соціально-економічне становище країн – членів Європейського Союзу. У ЄС понад 22 млн малих та середніх підприємств становлять майже 99,8% усіх підприємств, 92% з яких – мікропідприємства. Із соціально-економічної точки зору, останні фактично формують середній клас суспільства. МСП створюють нові робочі місця, суттєво знижуючи соціальну напругу й навантаження на ринок праці. На сьогодні в секторі МСП працює майже 90 млн людей, що становить 67% від загальної кількості зайнятих. Малий та середній бізнес вносить у ВВП більше половини загальної доданої вартості – 59% створеної європейськими підприємствами у нефінансовому секторі. Останній включає всі галузі економіки за винятком фінансових та адміністративних послуг, освіти, охорони здоров'я, культури й мистецтва, сільського господарства, лісівництва та риболовлі [6, с. 9].

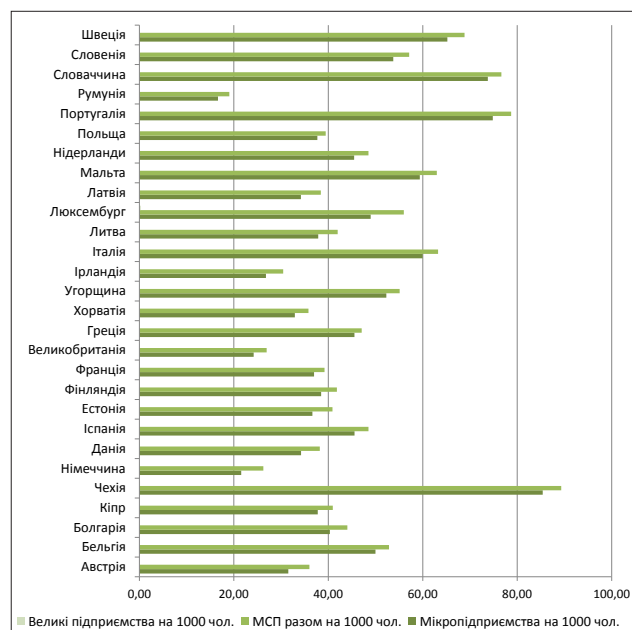

Рис. 1. Розподіл підприємств залежно від розміру на 1 000 чол. населення у країнах – членах ЄС станом на 2014 р.

Для визначення ролі суб'єктів господарювання на економічний та соціальний розвиток країн – членів ЄС порівняємо рівень концентрації підприємств залежно від їх розміру на 1 000 чол. населення, використовуючи дані Групи Світового банку (*The World Bank Group*).

Як видно з рис. 1, частка розподілу великих підприємств на 1 000 чол. населення є настільки незначною, що її ледь помітно, і вона коливається в межах від 0,03 у Греції до 0,27 у Люксембурзі.

Наше дослідження показало, що найбільша кількість МСП на 1 000 чол. населення країни (89 суб'єктів підприємництва) припадає на Чехію, за нею розмістилися Португалія (78), Словаччина (76) та Швеція (68). Найменшу кількість МСП можна побачити у відносно нового члена ЄС – Румунії (19). Крім того, серед європейських МСП кількісно значно переважають мікропідприємства в усіх країнах ЄС.

Так, аналіз ролі МСП є дещо поверховим, так як він не враховує внесок бізнесу в економіку країни. Головним індикатором економічного розвитку країни та найповнішим показником загального обсягу виробництва товарів і послуг за певний період прийнято вважати валовий внутрішній продукт (далі – ВВП). Під час розрахунку ВВП за виробничим методом підсумовується додана вартість, створена всіма галузями економіки. Отриманий показник характеризує сукупну вартість кінцевої продукції [7]. Таким чином, валова додана вартість як економічна категорія має ключове значення в обґрунтуванні результатів економічної діяльності підприємств.

За допомогою внеску у ВВП країни (додана вартість, виражена у відсотках) спробуємо оцінити місце МСП та порівняти їх значущість в національних економіках країн – членів ЄС. Як видно з рис. 2, у більшості країн ЄС малий та середній бізнес створює більше половини доданої вартості. Рівноважне значення МСП та великий бізнес мають лише в Ірландії (50% від доданої вартості), але з незначною перевагою МСП лідирує у Великобританії (51,1%), Польщі (51,3%), Німеччині (53,8%), Румунії (54,4%) та Чехії (55%).

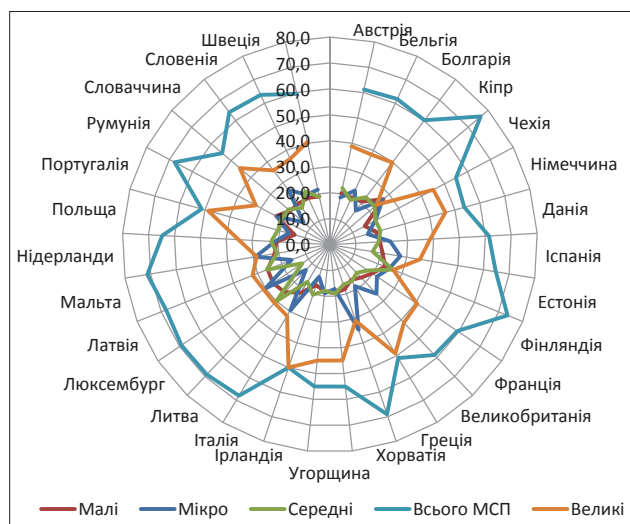

Рис. 2. Частка у ВВП за доданою вартістю підприємств у країнах – членах ЄС станом на 2014 р.

Найвищий внесок у ВВП (понад 70%) здійснюють малі та середні підприємства Мальти, Естонії та Кіпру.

Використовуючи пакет IBM SPSS Statistic 19, проведений регресійний аналіз, в ході якого було встановлено логарифмічну залежність значення МСП (частка дода-

ної вартості у ВВП) від величини населення країни: чим менше населення, тим більшу роль відіграють МСП (див. рис. 3).

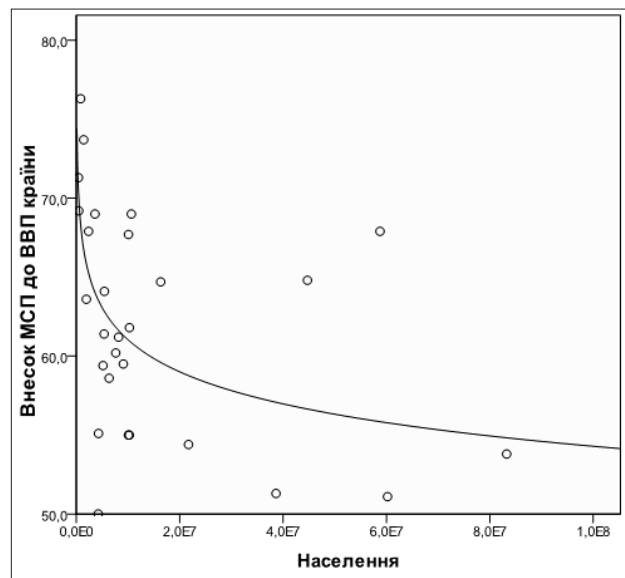

Рис. 3. Крива залежності частки МСП у ВВП до населення в країнах ЄС станом на 2014 р.

Оскільки члени Європейського Союзу – переважно невеликі країни з відносно невеликою чисельністю населення, розвиток малого та середнього бізнесу є необхідною умовою економічного зростання.

МСП, як правило, заповнюють нішові галузі економічної діяльності. Більшість суб'єктів МСП задіяна у сфері послуг. Так, наприклад, в сфері послуг працює 63% усіх мікропідприємств. Досить велика частка суб'єктів МСП здійснюють свою діяльність у будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, готельно-ресторанній справі, бізнесі та інших галузях. Як видно з рис. 4, найбільшу кількість робочих місць забезпечували саме мікропідприємства в секторі бізнесу.

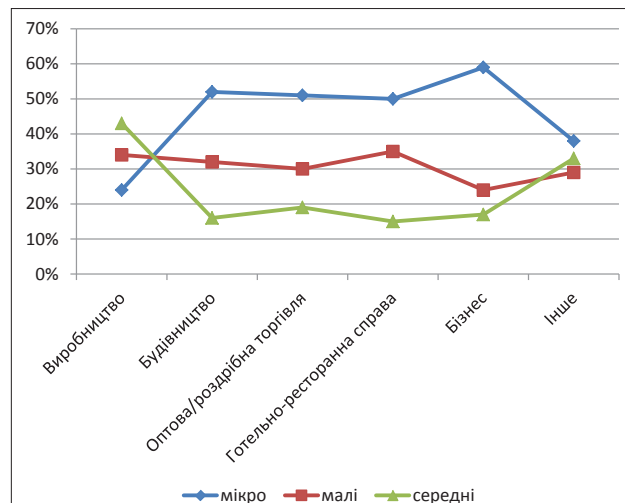

Рис. 4. Співвідношення зайнятих у МСП за деякими видами економічної діяльності в країнах ЄС станом на 2014 р.

Успіх у малому бізнесі належить тому, хто освоєє нові технології та випускає нову продукцію. Останнім часом у ЄС простежується тенденція створення бізнес-кластерів

(див. рис. 5). Кластерна модель розвитку регіону є однією з найбільш вдалих на сьогодні форм організації інноваційних процесів [8]. Європейські МСП активно співпрацюють із дослідницькими центрами, університетами та іншими галузями промисловості.

Особливої уваги заслуговують нові галузі промисловості, які виникли в результаті утворення бізнес-кластерів та розглядаються як міжсекторальні. На сьогодні налічують 10 нових галузей, які охоплюють 51 кластерну категорію. До нових галузей промисловості належать: покращене упакування; біофармацевтика; індустрія блакитного зростання (*blue growth industry*); креативні, цифрові, природоохоронні та розважальні індустрії, логістичні послуги, медичні прилади та мобільні технології.

На рис. 5 зображено географічну концентрацію міжсекторальних кластерів. Найбільше бізнес-кластерів, що задіяні у нових галузях промисловості, сконцентровано в Німеччині, Франції, Ірландії, Нідерландах та Швеції. Вхідження МСП в кластер забезпечує їм доступ до фінансування та інтернаціоналізацію діяльності [9, с. 20].

Швеція є однією з передових країн, де активно створюються бізнес-кластери. Вдалим прикладом є компанія з виробництва захисних комбінезонів TST SWEDEN. З моменту запуску кластера в 2006 р. було створено близько 50 нових продуктів і розроблено 130 прототипів. Кластер складається з 180 підприємств, 1000 студентів, 60 дослідників і 5 лабораторій. Співпраця текстильної промисловості з деревообробною є взаємовигідною: для першої виникає потреба у стійких волокнах, альтернативні дорогій бавовні, друга таким чином вийшла на новий ринок збуту, адже читання газет помітно зменшується [11].

Ще однією успішною практикою Західної Європи є спрощення нормативно-правових бар'єрів для малого й

середнього бізнесу та запровадження облікової директиви, що ґрунтується на принципі «спочатку подумай про малий бізнес» (*think small first principle*), закріпленої у Законі «Про малий бізнес» (Small business act for Europe). У такій спосіб була вирішена проблема надмірного адміністративного навантаження щодо складання звітності для МСП. За результатами опитування малих та середніх суб'єктів господарювання, найбільш обтяжливим обмеженням у ЄС виступає необхідність забезпечення відповідно до 8 вимогам. МСП несуть більше навантаження порівняно з великими підприємствами. Підраховано, що там, де велике підприємство витрачає 1 євро на одного працівника у зв'язку з необхідністю виконання всіх встановлених вимог, середнє підприємство має витратити 4 євро, а мале – 10 євро. [12]. Така директива дає МСП можливість залучати інвестиції, не виходячи на фондовий ринок і не використовуючи Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Проте є небезпека, що малі підприємства будуть шукати фінансування з тіньових джерел і виникатимуть сумніви щодо достовірності їх фінансової звітності [13].

Висновки. Мале та середнє підприємство відіграє важливе значення в соціально-економічному розвитку країн – членів ЄС. Воно підтримує економіку регіону під час кризових явищ та забезпечує конкурентоспроможність за допомогою технологічних інновацій.

Сектор МСП виконує важливу соціальну функцію в європейському суспільстві, так як, по-перше, працевлаштовує 67% зайнятих у приватному секторі, по-друге, зважає на індивідуальні потреби споживачів.

Результати нашого дослідження виявили таку закономірність: чим менше населення країни, тим більший внесок у ВВП країни здійснюють МСП. З огляду на обмеженість ресурсів та виробничих можливостей, «малими»

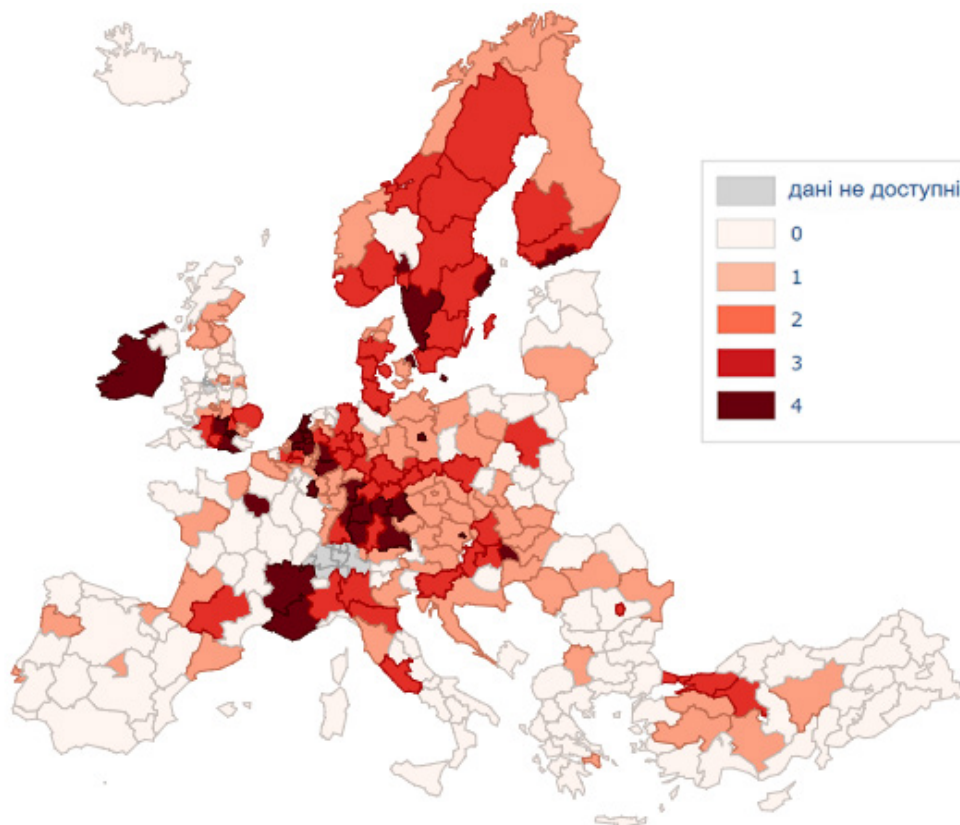

Рис. 5. Карта концентрації міжсекторальних кластерів у ЄС станом на 2013 р. [10]

країнам доцільніше підтримувати МСП, ніж великий бізнес, особливо враховуючи те, що МСП є гнучкішими до ринкових змін та більш конкурентоспроможними.

Ефективною формою організації інноваційних процесів у ЄС є створення бізнес-кластерів. Вхідження МСП до кластера забезпечує їм доступ до фінансування та інтернаціоналізацію діяльності.

У рамках політики сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в ЄС була запроваджена облікова директива, яка ґрунтується на принципі «спочатку подумай про малий бізнес». Цей документ суттєво зменшив бюрократичне навантаження на МСП і виступив додатковим стимулом для розвитку підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Зілгалова О. Становлення малого й середнього підприємництва: корисні уроки з досвіду країн Європейського Союзу / О. Зілгалова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2699/1/Article_Kurei_VisnykL DFA.pdf.
2. Європейська Комісія. Визначення МСП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/sme-definition/index_en.htm.
3. Інститут досліджень малого й середнього бізнесу (IFM Bonn) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ifm-bonn.org/definitionen/kmu-definition-der-eu-kommission>.
4. Європейська комісія. Горизонт – 2020 : програма ЄС з досліджень та інновацій (2014–2020 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>.
5. Гальчук А. Інновації як чинник конкурентоспроможності економіки / А. Гальчук // Економіка та держава. – 2015. – № 9. – С. 136–138. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://economy.in.ua/pdf/9_2015/34.pdf.
6. The annual report for European SMEs 2014/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review/index_en.htm.
7. Небава М. Теорія макроекономіки / М. Небава [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://posibnyky.vntu.edu.ua/makro_ek/23.htm.
8. Іванченко Г. Розробка кластерної моделі розвитку регіону: методологічний підхід / Г. Іванченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2049>.
9. Ketels C. European Cluster Panorama / С. Ketels, S. Protsiv [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7242/attachments/1/translations/en/renditions/native>.
10. Європейська комісія. Інструмент зображення кластерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/growth/smes/cluster/observatory/cluster-mapping-services/cluster-mapping/mapping-tool/index_en.htm.
11. Business planet. Turning a troubled textile hub into a thriving business cluster [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euronews.com/2014/02/21/turning-a-troubled-textile-hub-into-a-thriving-business-cluster>.
12. Малолітнева В. Велике майбутнє у малого бізнесу / В. Малолітнева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/vmalolytneva/article/19581.aspx>.
13. Кузіна Р. Перспективи впровадження облікової директиви ЄС в Україні / Р. Кузіна // Економічний аналіз. – 2015. – С. 214–219. – [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3919>.

Анотація. В статті рассмотрено влияние малых и средних предприятий на социально-экономическое развитие стран – членов ЕС. Определен уровень концентрации МСП на 1 000 чел. населения в странах региона. Используя пакет IBM SPSS Statistic 19, проведен регрессионный анализ, который показал логарифмическую зависимость между долями МСП в ВВП и количества населения стран – членов ЕС. Рассмотрена роль кластерной модели развития региона как важной предпосылки развития европейских МСП.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, микропредприятия, ЕС, добавленная стоимость, кластер.

Summary. The article of small and medium enterprises on the socio-economic development of the EU member-states is discussed in the article. Was determined the level of SMEs concentration per 1,000 of population in the countries of the region. Using the IBM SPSS 19 Statistic, was held regression analysis, which showed a logarithmic dependence between the shares of SMEs in GDP and population of the EU member-states. Was considered the role of the cluster's model of region development, as an important precondition of the European SMEs development.

Key words: small and medium-sized enterprises, micro-enterprises, EU, value added, cluster.